

LLIBRE DE FINESTRELLES

125 ANYS ANNEXIONATS

Perspectiva històrica de les annexions dels pobles i barris del pla de Barcelona

Número 13
ANY 2022

Autors:

Pau Vinyes i Roig (coord.), Jordi Petit i Gil, Jesús Mestre i Campi, Agus Giralt Anales, Joan Pallarès-Personat, Maria Favà Compta, Gregor Siles Molina, Alba Vendrell Torres, Carlota Giménez i Compte, Jaume Oriol Lladó, Arantxa Morán Rodríguez, Maria Jesús Vidal Novás, Eloi Curto Tirado, José Miguel Mateo Roda, Jordi Pujol i Forn, Jaume Arnella i París, Joan Gironès Pau, Quim Terré Ponsà, Anna Sánchez Aguilera, Amador Expósito Muñoz, Jordi Sánchez i Ruíz, Gisela Boronat Mula, Andreu Marfull i Pujadas, Ricard Paradís i Martín, Daniel Venteo Meléndrez, Josep Maria Contel Ruiz i Manel Martín Pascual (pròleg)

Assessorament fotogràfic:

Xavier de la Cruz i Sala i Jordi Esplugas i Abós

Revisió lingüística:

Concepció Marco Sanclement

Imatge coberta i contracoberta:

Plànol de les afores de Barcelona. 1860. Ildefons Cerdà / AHCB

Disseny de la coberta i maquetació:

Nora Grijalba i Mauricio

Edició:

Centre d'Estudis Ignasi Iglésias

Junta Centre d'Estudis Ignasi Iglésias:

Jordi Petit i Gil (president), Manel Martín Pascual (vicepresident primer), Pau Vinyes i Roig (vicepresident segon), Xavier de la Cruz i Sala (vocal), Lourdes Pinyol i Selva (vocal), Maria Àngels Fernández i Puig (secretària), Miquel Jaumot i Bisbal (vocal), Josep Castells i Anglada (vocal), Conxita Gil i Izquierdo (tresorera), Xavier Martín i Vilà (vocal), Jordi Esplugas i Abós (vocal), Andreu Carrascal i Simón (vocal), Meritxell Casadesús Insa (col·laboradora).

Copyright dels textos, fotos i il·lustracions:

Centre d'Estudis Ignasi Iglésias i els autors i les autores dels textos, fotos i il·lustracions.

El Centre d'Estudis Ignasi Iglésias no s'identifica necessàriament amb el contingut dels articles publicats.

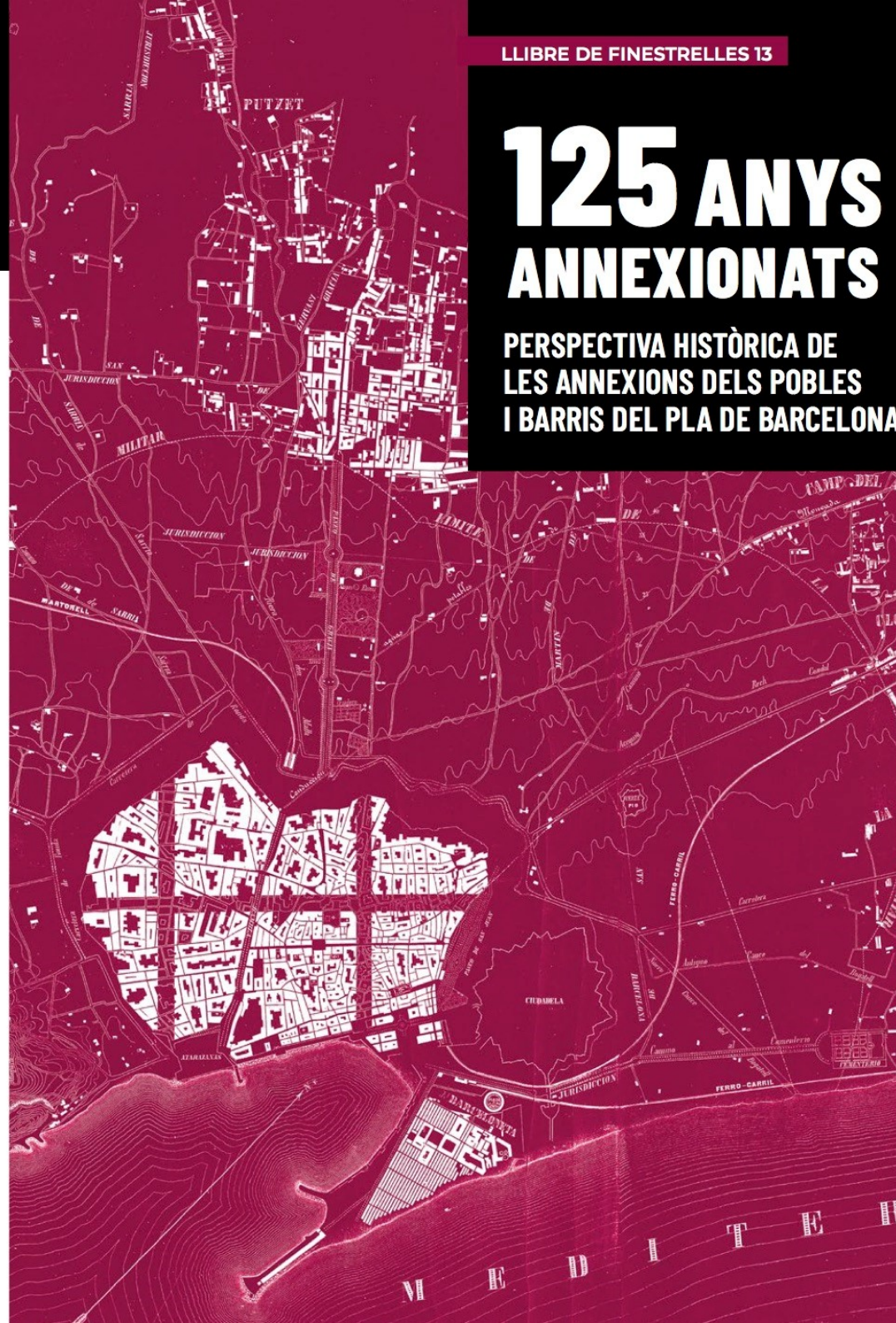
Reservats tots els drets. Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en, o tramesa per, un sistema de recuperació d'informació, de cap manera ni per cap mitjà, tant si és gràfic com electrònic, fotoquímic, mecànic, òptic, magnètic, per fotocòpia o qualsevol altre, sense l'autorització prèvia per escrit dels autors i de les autores.

125 ANYS ANNEXIONATS

PERSPECTIVA HISTÒRICA DE
LES ANNEXIONS DELS POBLES
I BARRIS DEL PLA DE BARCELONA

125 ANYS ANNEXIONATS
PERSPECTIVA HISTÒRICA DE LES ANNEXIONS DELS POBLES I BARRIS DEL PLA DE BARCELONA

Des del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias (CEIi) hem volgut commemorar el 125 aniversari de les annexions dels pobles de Sant Andreu de Palomar, Sant Martí de Provençals, Gràcia, Sant Gervasi de Cassoles, Santa Maria de Sants i les Corts de Sarrià a la ciutat de Barcelona, amb un monogràfic dins de la col·lecció dels Llibres de Finestrelles. Fet ocorregut el 20 d'abril de 1897, per Reial Decret signat per la Reina Maria Cristina, a les hores regent del regne d'Espanya. El 1904 s'hi afegiria a la gran urbs barcelonina Sant Joan d'Horta i el 1921, Sant Vicenç de Sarrià. Hem volgut fer una radiografia de l'estat de la qüestió des dels centres d'estudis i tallers d'història que treballaven en la preservació de la memòria històrica, social i cultural dels pobles i barris que han configurat la Barcelona actual. I, aquest Llibre de Finestrelles número 13 n'és el resultat.

- © De l'edició: Centre d'Estudis Ignasi Iglésias
- © Del pròleg: Manel Martín Pascual
- © Dels textos i imatges: els autors i les autores on s'especifiqui i els autors de les fotografies

Sant Andreu de Palomar, Barcelona
 Telèfon: 93 346 39 90
 Adreça electrònica: ceii.santandreu@gmail.com

ISBN: 978-84-09-44923-1
 Dipòsit legal: B 19615-2022

Impressió i enquadernació:
 Gráficas Campás, S.A.
 Parc Industrial Badalona Sud
 Carrer de la Mora, 17-19
 08918 Badalona (Barcelonès)

IMPRES A CATALUNYA

AQUESTA PUBLICACIÓ HA REBUT EL SUPORT ECONÒMIC DE LES INSTITUCIONS SEGÜENTS:

AQUESTA PUBLICACIÓ HA ESTAT EDITADA PER:

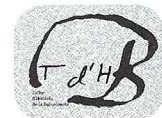

HI COL·LABORA:

Premi Nacional de Patrimoni Cultural 2007

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana
CCEPC

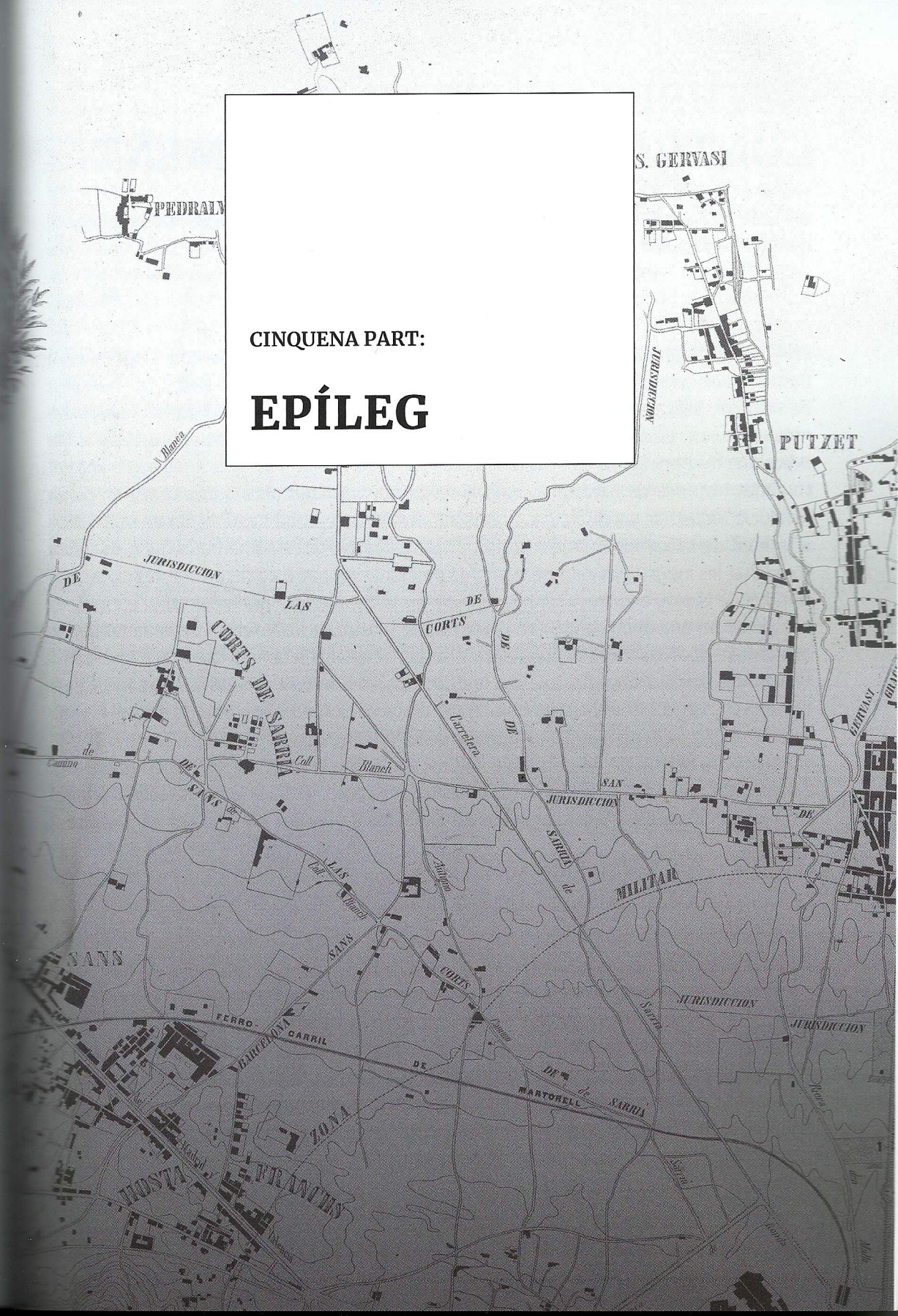

ÍNDIX

- 7   **PRÒLEG**
- 11   **PRIMERA PART:**
BARCELONA DINS MURALLA
- 13   DE BARCELONA A CIUTAT VELLA
- 29   **SEGONA PART:**
POBLES ANNEXIONATS EL 1897
- 31   L'ABANS DE L'ANNEXIÓ A BARCELONA
- 53   SANT ANDREU CAP A LA INDEPENDÈNCIA: EL PROCÉS DE
DESAGREGACIÓ (1897-1902)
- 73   125 ANYS DE L'AGREGACIÓ DE SANT ANDREU DE PALOMAR
A BARCELONA (1897-2022)
- 105   EL PROCÉS CAP A L'AGREGACIÓ DE LES CORTS
- 117   LA PETJADA SANTSENCA
- 131   L'ANNEXIÓ DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS
- 141   ROMANÇO DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS
- 169   LES ANNEXIONS DE LA VILA DE GRÀCIA
- 181   **TERCERA PART:**
POBLES ANNEXIONATS EL 1904 I EL 1921
- 183   ANNEXIONS DELS POBLES DEL PLA A LA CIUTAT DE BARCELONA
- 197   L'AGREGACIÓ DE SANT VICENÇ DE SARRIÀ.
- 211   **QUARTA PART:**
BARRIS PERIFÈRICS DEL PLA DE BARCELONA
- 225   LA SAGRERA I L'AGREGACIÓ DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS
A BARCELONA
- 235   LA SAGRERA EL 1897: ANANT D'HERODES A PILATS
- 241   EL FORT PIENC, UN BARRI DE L'EIXAMPLE
- 257   LA TRINITAT VELLA
- 273   EL CARMEL AL TOMBAR DEL SEGLE XIX I EL XX
- 277   **EPÍLEG:**
FUTURES ANNEXIONS?

CINQUENA PART:

EPÍLEG

FUTURES ANNEXIONS, CONTRA EL DESMEMORIAMENT

ANDREU MARFULL PUJADAS. Arquitecte, Doctor en Geografia i professor de la Universidad Autónoma de Ciudad Juárez, Mèxic.

El 20 d'abril de 1897, la reina Maria Cristina signa el reial decret en el qual s'agreguen a Barcelona els termes municipals de Gràcia, Sant Martí de Provençals, Sants, Sant Andreu de Palomar, Sant Gervasi de Cassoles i les Corts. Horta, Sarrià i Vallvidrera s'hi afegixen més endavant. El decret inicia, implacablement, el procés de construcció urbana de la Barcelona metropolitana que Ildefons Cerdà havia concebut, i estudiat, mig segle enrere. La ciutat històrica de Barcelona, amb el testimoni privilegiat dels nuclis veïns, en plena revolució industrial, vol disciplinar el seu creixement, que, si bé s'estén com una taca d'oli al voltant de l'Eixample burgès, ho fa de manera dispersa i fragmentada quan es tracta d'ordenar les indústries i els assentaments obrers. És un patró comú a totes les ciutats on la indústria esdevé el motor urbanitzador principal. Per aquesta poderosa raó, l'annexió es converteix en una oportunitat, i en un repte per al futur de la ciutat. La disciplina urbanística tardarà dècades a arribar. Requereix, sobretot, treballar amb una ciutat amb memòria.

La indisciplina urbanística porta a la destrucció del patrimoni històric i natural, a l'esborrament precipitat de masies, obra civil, camps de conreu, recs, edificis singulars amb valor simbòlic, i a la pèrdua de la memòria de les famílies que els van forjar. També, és clar, condueix a la destrucció del patrimoni natural, així com a la dels hàbitats i a l'empobriment del paisatge biològic. La disciplina urbanística, en canvi, treballa amb el reconeixement del territori, després d'haver catalogat els elements amb valor patrimonial, tant els béns immobles com els mobles, com ara les tradicions, i haver estudiat l'impacte ambiental; l'impacte, tot sigui dit, que parteix de la premissa que existeix, i l'urbanisme modern encara no ha sabut evitar. La disciplina neix del debat polític, de la veu civil organitzada, de la feina d'il·lustres veïnes i veïns que treballen activament per fer valer el dret a ser part d'un territori, que cal protegir. I treballa amb els serveis tècnics, que fan millor la feina escoltant totes aquestes veus, i allò que els aporta la recerca, la informació vista des dels àmbits professionals que incideixen sobre les ciutats. Enmig d'ambdós escenaris, el disciplinat i l'indisciplinat, és present l'economia política i financera, el motor que tot ho transforma, per bé o per mal, per necessitat o per simple oportunitat, davant la sempre precària disciplina urbanística quan el diner interfereix en la presa de decisions.

Rere cada masia enderrocada, de les més de cent documentades a l'antic terme municipal de Sant Andreu, hi ha la història d'un projecte immobiliari, la major part lucratiu.²²² És el motor que ha aixecat la ciutat en alçada, que ha posat les famílies a viure en escales comunitàries i ha creat l'acumulació de béns i serveis, que alimenta l'economia i dinamitza uns patrons socials determinats. En urbanisme se'n diu «transformació del sòl», i en economia ve a ser la «destrucció creativa» que popularitza Joseph Schumpeter el 1942, en plena guerra mundial, si bé es tracta d'un concepte emprat per primer cop per Werner Sombart, al preàmbul de la guerra mundial anterior, el 1913.²²³ El concepte és explícit, la tecnologia i el progrés demanen certs sacrificis per (sense dir-ho en veu alta) fer diners, bàsicament. Al seu torn es fan ressaltar els nombrosos avantatges que genera, les seves comoditats i beneficis materials.

Així, al llarg del segle XIX i especialment del segle XX actua la implacable mà invisible del capital que, a cops, ha aixecat un buit en la memòria col·lectiva de tot el que representaren no només les masies, sinó el nucli de Sant Andreu de Palomar. Un «capital» que cal entendre bé, en la mesura que en el significat que aquí se li dona és «esperit d'una època», la que ho emmotlla tot, parafrasejant amb ironia F. W. Hegel.²²⁴ Hegel ho diu per justificar el poder, la perfecció, de les estructures socials i el seu màxim retrat, l'Estat (capitalista), que transforma en un ideal filosòfic que encara persisteix.

Va ser l'esperit de l'Estat espanyol de l'època, en connivència amb les poderoses forces que governaven Barcelona, els que van fer possible una annexió forçada, a cop de reial decret, i fent-ho van silenciar la veu dels pobles que s'hi oposaren. No se sap gairebé res del moviment de protesta, ni dels referèndums populars que, segons Joan Clapés i Corbera, es manifestaren en contra.²²⁵ No es coneix, no va existir. Així, des de Barcelona ràpidament es dissenya la transformació del sòl, per posar ordre i valor al territori annexionat. El 1899 es publica el *Projecte d'unificació i reforma dels pobles del Pla de la ciutat de Barcelona*, a càrrec de l'Ajuntament de Barcelona, que adapta la traça dissenyada per Ildefons Cerdà a una pretesa ampliació precipitada, teixint-hi illes mal regularitzades, relligades amb traces malgirbades a cops de llapis sobre regle i compàs.

El testimoni d'esborranys urbanístics que aspiren a planificar la ciutat annexionada és extens. Al projecte d'unificació de 1899 segueix el Pla Jaussely de 1905, després el

---

²²² Vegeu el llibre elaborat per membres i/o col·laboradors del CELL, Alexandra Capdevila, Alejandra García, Laura Gómez, Ricard Paradís, Jordi Petit, Lourdes Pinyol, Jordi Sànchez i Pau Vinyes, titulat *Les masies de Sant Andreu de Palomar. Inventari de cases de pagès andreuenses*, publicat a Barcelona per Llop Roig el 2014.

²²³ La referència a Schumpeter és a l'obra *Capitalisme, socialisme i democràcia*, de 1942, i la de Sombart és a l'obra *Guerra i capitalisme*, de 1913.

²²⁴ Referència al concepte *Zeitgeist*, que ve a significar 'esperit d'una època' i és utilitzat per Hegel al llibre *Fenomenologia de l'esperit*, de 1807.

²²⁵ Joan Clapés i Corbera, *Sant Andreu de Palomar*. Barcelona: Tipografia Andresense, 1900, p. 195.

Pla General d'Enllaços de 1917 i finalment el més espectacular de tots, el fantasiós «Zonning» de l'anomenat Pla Macià de 1934. Aquest darrer pla fa de la «gran Barcelona» una estructura social i productiva dividida en territoris, sota la batuta de l'aleshores poderós Le Corbusier. El mestre suís construeix una narrativa poderosa, segons com historicista i científica, simple i brillant als ulls de l'època, en què les ciutats són una suma de peces i conceptes que cal compondre, com qui pinta un quadre i fa un paisatge abstracte i complex.²²⁶ Per sort, no es va arribar a consumir, ni va evolucionar, si bé va deixar testimonis significatius, com la Casa Bloc de Sant Andreu, que encara es conserva, en part. L'anomenada Guerra Civil espanyola ho va avortar. Una gran escola d'urbanistes, revolucionària i segons com temerària, però compromesa amb el territori català, al qual va dedicar un exhaustiu aixecament documental per treure'n el màxim profit pensant en el seu progrés econòmic i social, va haver de tancar les portes per iniciar un procés lent i tèrbol abans de concloure la feina amb l'actual Pla General Metropolità de 1976 (PGM), que ha esdevingut el model de la metròpoli des d'aleshores, amb els seus milers de modificacions puntuals i estudis de detall.

El PGM de 1976, però, es va concebre sense anàlisi social, biològica ni cultural, sense memòria patrimonial i sense reconèixer el valor de la seva història recent. Encara s'havia de fer un llarg procés de reconeixement del territori, profundament modificat i segons com desconegut per als barcelonins, per als mateixos andreuencs i per als nousvinguts que l'ocuparen cridats per l'esperança de reconstruir les seves vides lluny de llurs terres d'origen. Tota ciutat moderna es troba subjecta a aquestes forces transformadores, en un món cada cop més empès per la competència, l'afany de sobreviure i la migració forçada per raons de tota mena. Totes elles per fugir de la misèria, i per traçar un camí d'èxit segons com cada dia més difícil. Però en el cas de Barcelona i tota la regió metropolitana, més enllà de l'espai reconegut al PGM, amb un factor afegit: aquesta transformació planificada es concep en temps d'una dictadura de la qual encara no se n'ha fet un judici honest. La Llei d'amnistia de 1977 i tot l'esperit de l'època sortint fa una mutació cap a un espai democràtic, anomenada «transició». De l'annexió de 1897, en què es creen les bases per prendre el control urbanístic de l'actual Barcelona, es passa a la de 1976, que crea el concepte metropolità, sense reconèixer prou encara Sant Andreu de Palomar. Es fa un pas endavant, sense mirar enrere amb prou confiança i seguretat. Barcelona tot just desperta d'un malson, per a uns, i d'una lluita vital caòtica i esperançadora per a altres, mentre ha vist sense poder fer-hi gran cosa com s'ha transformat de manera accelerada sense prou disciplina urbanística.

---

226 Crítica al moviment modern en deute amb la gran dissertació que en fa Josep Maria Montaner al seu llibre *Arquitectura y crítica*, el 1999, de l'Editorial Gustavo Gili (pàgines 38 a 40).

Sant Andreu es mobilitza. L'Associació de Veïns i Veïnes de Sant Andreu de Palomar, fundada el 1971, comença la seva activitat i a poc a poc crea la seva pròpia veu, sobretot a través del butlletí *Sant Andreu de Cap a Peus*, el més antic que es publica ininterromputament, i segueix actiu, des de les associacions veïnals de Barcelona. Després s'hi afegeix la feina d'anàlisi i gestió documental de l'Arxiu Històric de Sant Andreu de Palomar, el 1982, que inicia una intensa tasca de recuperació de la memòria i el valor patrimonial del territori andreuenc. L'arxiu citat és l'arrel del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias (CEII), nom que s'adoptà el 1988, després de la creació de l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu, al qual es traslladà el fons de l'Arxiu Històric. Aquesta entitat apareix sota l'impuls, sempre en deute, de Joan Clapés i Corbera (1872-1939) i les seves extraordinàries *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*,²²⁷ i en record del poeta, escriptor i dramaturg andreuenc Ignasi Iglésias (1871-1928). Altrament, també es mereix recalcar que, des de l'espai del Consell Parroquial de Sant Andreu de Palomar, de Sant Joan de Mata i de Sant Pacià i Jesús, Maria i Josep, l'anomenat Grup de treball de l'Assemblea de Sant Andreu de Palomar de 1983, l'any 1984 publicà un llibre amb dades i estadístiques sobre la història sociocultural de Sant Andreu fins l'arribada de la democràcia, que constitueix un document històric únic per la profusió d'informació d'interès per a la comunitat andreuca.²²⁸

Paral·lelament, en l'àmbit de l'actual districte de Nou Barris apareixen nombroses associacions de veïns i veïnes, a la dècada de 1970, com succeeix a tota la ciutat i a la resta de barris de l'actual districte de Sant Andreu; cadascun amb la seva personalitat, i tots actius i testimonis de la veu social que aspira a participar del dret a viure i decidir dins la ciutat. L'any 1983 es crea l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris, que agafa el relleu perdut de la recerca patrimonial del territori anteriorment andreuenc, aleshores profundament transformat pel procés indisciplinat de la construcció de la metròpoli barcelonina, i des d'allà s'estableix un pols complementari per a la recuperació de la memòria, que aspira a ser reconeguda.

En el terreny urbanístic i patrimonial, l'arquitecte Antoni Navarro i Cossio aixeca el primer catàleg de béns patrimonials de Sant Andreu de Palomar l'any 1978, centrat en el nucli antic i el seu entorn proper, per encàrrec del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya (COAC), amb motiu de l'Inventari del Patrimoni Cultural Europeu (IPCE), que esdevindrà la base del primer catàleg de béns patrimonials extens de la ciutat. Aquest fons patrimonial es pot consultar a l'Arxiu Històric del COAC i integra fins a 10.000 fitxes de la ciutat de Barcelona i comarques veïnes, mentre que al primer catàleg de patrimoni de la ciutat de Barcelona que es desenvolupa en temps de democràcia només n'apareixen 800, i gairebé

---

227 Joan Clapés i Corbera, *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*. Barcelona: Editorial Catalònia, 1930-1931.

228 Grup de treball de l'Assemblea de Sant Andreu de Palomar de 1983, *Guia de Sant Andreu de Palomar*. Barcelona: autoedició, 1984.

cap de Sant Andreu.²²⁹ Farà falta encara l'aportació de la societat civil i madurar la consciència tècnica i política de la idea patrimonial per arribar als més d'onze-mil elements que té actualment. El catàleg citat neix sense una narrativa històrica dels diferents nuclis antics de la ciutat, i continua sense tenir-ne. De fet, tampoc en té com a pròpia la ciutat, més enllà de l'altaveu d'aquells que s'han fet escoltar, sempre des de l'àmbit local i rarament des de l'acadèmic i el polític. Així, la idea patrimonial ha evolucionat, i s'ha ampliat, però bàsicament en la forma de béns individuals desvinculats de la història col·lectiva de la ciutat a l'efecte de la gestió urbanística que diu què cal mantenir, què cal documentar però es pot enderrocar, i què pot desaparèixer sense ni tan sols documentar-ho (és a dir, tot allò que no forma part del catàleg).

Descriure aquest pols patrimonial, des de l'activisme i la recerca voluntària individual i col·lectiva, és de gran interès, en especial per qui hi participa i hi col·labora, però també per la rellevància que té en tant que informa de la capacitat de resistència de les identitats silenciades o malmeses, com es viu a Sant Andreu, a Catalunya i a Espanya des del control i la repressió política i militar d'una dictadura contrariada amb la llibertat cultural i intel·lectual que gosa qüestionar la seva autoritat. És, en aquest sentit, una història digna d'estudi, però el seu abast sobrepasa la capacitat i l'atenció última d'aquest epíleg.

Tanmateix, sí que val la pena recordar el procés arbitrari que, fruit del desmemoriament barceloní sobre la identitat andreuenc, condueix a la creació, de caràcter polític, al marge del debat popular (si més no andreuenc), del districte de Nou Barris. La persona que dirigeix l'operació, al càrrec del govern municipal del Partit Socialista de Catalunya, Jordi Borja, deixa escrit l'any 2010 que «es va imposar la necessitat d'inventar un districte per a una zona que fins feia pocs anys era desconeguda per gran part dels ciutadans, inclosos polítics i professionals».²³⁰ Es refereix a Nou Barris. Es tracta d'una apreciació justa amb la realitat, en part marcada per la condició marginal de la ciutat que s'hi desenvolupava. Però no per això s'ha de negar el profund desconeixement dels polítics i els tècnics municipals que van prendre la decisió i la van justificar com a necessària. De fet, avui dia, encara s'arrossega part d'aquest desconeixement, tant de la realitat de Nou Barris com de la de Sant Andreu. Sigui com sigui, aquesta decisió es consuma l'any 1984, com a projecte d'organització municipal per treballar el camí cap a un procés participatiu organitzat i coordinat que arribi a la ciutadania i faci realitat la creació de múltiples taules territorials de debat i organització política i civil. L'any 1983 es fa la proposta, que publica

---

229 Ajuntament de Barcelona, *Catàleg del patrimoni arquitectònic històric-artístic de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: autoedició, 1982.

230 Jordi Borja, *Llums i ombres de l'urbanisme de Barcelona*. Barcelona: Grup Editorial 62, Editorial Empúries, 2010, p. 70-71.

sense expressió crítica l'AVV de Sant Andreu de Palomar,²³¹ coincidint amb un procés de desmobilització associativa generalitzat que deixa el pols polític en segon terme i aposta per la col·laboració, després del dinamitzador procés del canvi de règim franquista cap a la democràcia. Abans, però, l'any 1981, hi ha un altre projecte d'organització territorial, en el qual apareix un districte que uneix Sant Andreu de Palomar i Horta, per la vall d'Horta i Vilapicina.²³² El projecte crea un districte separat a l'entorn del turó de Roquetes, i l'associació de veïns andreuencs d'aleshores expressa al butlletí *Sant Andreu de Cap a Peus* la declaració següent:

Aquest és el projecte dels tècnics per a una nova distribució de la ciutat en districtes. No és, advertim-ho bé, una decisió ja presa, sinó una proposta molt estudiada. Una altra cosa és la decisió POLÍTICA de dur a terme el pla, de modificar-lo o de fer-ne un altre de diferent. El nostre districte comprendria SANT ANDREU – VILAPISCINA – HORTA (amb la Sagrera, el Bon Pastor i el Congrés). És, segons diu el projecte, una unitat històrica que es va configurant al voltant de la Rambla de Sant Andreu (Fabra i Puig) amb una perllongació [sic] històrica fins la mar. Té 270.000 habitants.

Invitem a estudiar el plànol i a elaborar idees sobre el seu encert o errors. Fa falta un debat públic, entre entitats, experts i veïns. Oferim les nostres pàgines per a expressar les opinions dels andreuencs.²³³

El debat no es va materialitzar, si més no a Sant Andreu, fins on se'n té coneixement atenent al testimoni de la veu del butlletí *Sant Andreu de Cap a Peus* i altres fonts, com ara la consciència popular. No es coneix com es va prendre la decisió de fer una distribució per districtes tan diferent de la proposta original, o inicial. La «necessitat» política va acabar-ho de decidir, i s'ha normalitzat a base de fer-la realitat. Així, es divideix sense fonaments ni consens el territori andreuenc original, fent de l'avinguda Meridiana el tall amb el nucli original i deixant segles d'història a la implacable capacitat d'esborrament del passat que conté la tendència a confondre'l amb el present. Després de l'annexió de 1897, la consciència urbana de Barcelona oblida que va ser un municipi petit i va apropiarse dels municipis veïns, i amb l'annexió de 1976 que representa la construcció administrativa de la idea metropolitana barcelonina es torna a oblidar del seu deute amb la història dels nuclis agregats per decret reial.

---

231 Associació de Veïns de Sant Andreu de Palomar, butlletí *Sant Andreu de Cap a Peus*, número 111 (19 de desembre de 1983). Barcelona: autoedició.

232 La proposta està signada per L. Casassas, J. Clusa, F. Domènech i F. Junca, de l'Àrea de Descentralització i Participació Ciutadana de l'Ajuntament de Barcelona.

233 Associació de Veïns de Sant Andreu de Palomar, butlletí *Sant Andreu de Cap a Peus*, número 21, de 24 de setembre de 1981. Barcelona: autoedició.

El 1984, resultat d'aquest desmemoriament, s'acaba de desmembrar el passat amb el futur, amb un present pragmàtic, constructiu, que adopta noves identitats i no deixa de ser capaç d'entaular la ciutat amb la ciutadania per primer cop després de dècades d'inacció. Nou Barris es regenera, i també ho fa Sant Andreu, mentre l'associacionisme i la recerca local els retroba, i es reconeixen com a identitats germanes, integrades a Barcelona i amb una història comuna. S'inicia així una fructífera activitat col·laboradora entre entitats i persones d'ambdós districtes, que transcendeix el territori organitzat en barris com a subdivisió dels districtes. La reconstrucció de la veu sociocultural sobrepassa la idea dels tècnics i polítics municipals. Des de l'òrbita andreuena, l'any 2013, després d'una intensa col·laboració entre el districte de Sant Andreu i les entitats civils del nucli històric, en especial el CEII en matèria patrimonial i les associacions veïnals en matèria urbanística i social, s'aprova la Modificació del Pla General Metropolità en l'àmbit de l'Àrea del Nucli Antic del barri de Sant Andreu. Després d'anys de treball col·lectiu sembla que es posa fi a la desprotegida idea urbanística del nucli original principal de Sant Andreu, sotmès a una profunda mutilació per la força de la conjunció de la destrucció creativa del progrés, l'esperit de les diferents èpoques que han marcat la seva fesomia i un cert desmemoriament alimentat, en part, per les annexions a projectes de més gran escala, en el sentit territorial i sota l'òptica de la ideologia i la visió de l'economia política.

Mentre Sant Andreu i Nou Barris es reconeixen, també ho fa Barcelona. El motor urbanitzador que fa possible el progrés i dona forma a l'esperit de l'època, globalitzada sobre un model que autoritza la sobirania dels estats constituïts com a tals a les Nacions Unides, segueix el seu curs. El 1990 es publica el primer Pla Estratègic de Barcelona, el 1994 el segon, el 1999 el tercer, i el 2003 apareix el primer Pla Estratègic Metropolità de Barcelona. A partir d'aleshores, Barcelona consolida el Pla del PGM, caracteritzat per modelar la ciutat a base de plans petits que la transformen a mesura que les demandes civils i/o el capital inversor es posen d'acord, tant si és públic com si és privat. Barcelona no té un pla de futur concret, té un mecanisme d'adaptació instrumentalitzat que va evolucionant, com succeeix a totes les ciutats del món, però sobre un projecte amb una idea pública d'equipaments i espais lliures de 1976 que imposa unes regles de joc, que no es poden tergiversar.

Barcelona i la seva àrea metropolitana estan intervingudes urbanísticament de manera disciplinada amb instruments capaços de transformar-la, seguint unes normes i un pla que obliga a respectar una idea pública determinada, i fent-ne partícip la societat civil, organitzada en barris, districtes i municipis, mentre té a la taula de negociació el capital privat, amb el qual col·labora activament per conciliar els interessos públics i privats.

Sembla que el camí de la recuperació de la memòria ha fet el seu curs. Però no del tot. El desmemoriament de Sant Andreu de Palomar segueix present amb la barrera física dels deu metres d'alçada del calaix que cobreix les vies del tren i des de la dècada de 1960 dona forma a l'avinguda Meridiana que divideix els districtes de Sant Andreu i Nou Barris per la tangent oest del nucli històric de Sant Andreu. S'ha desaprovechada l'oportunitat

única de l'operació urbanística de l'Eix Sant Andreu-Sagrera per traslladar allà la via fèrria desdibuixada que al seu moment va ocasionar la creació de la caixa de formigó que la cobreix per fer arribar les autopistes d'accés a Barcelona, pel seu nord. De fet, encara s'hi està a temps, si es vol, atenent a l'actual ritme distès i relaxat de l'execució, resultat del seu cost i de la inoperància de l'intervencionisme de l'Estat espanyol, en tant que agent finançador de la infraestructura nacional que s'hi executa. Es poden fer passar els trens per allà, i desmuntar el calaix de l'avinguda Meridiana fent passar els cotxes per altres llocs (per exemple, sota terra i/o per l'entrada de l'Eix citat), i recosir així els dos districtes. Cal annexar el projecte Sant Andreu-Sagrera amb la idea de recosir Sant Andreu amb Nou Barris, i convidar-los a annexar-se com a idea de Districte Històric.

Però l'annexió dels districtes amb una visió urbanística disciplinada no és l'única que ha de fer Sant Andreu, i la ciutat. I Catalunya. Cal annexar altres elements separats, fracturats, més enllà de la idea urbanística i l'organització territorial. La idea patrimonial també ha de fer el seu curs, i evolucionar des d'on es troba ara. Cal ampliar i repensar sempre el catàleg de béns patrimonials, i afegir-hi el preuat bé de la història que explica el valor de les coses perdudes, i a recuperar. Per exemple, es coneix que el 7 de juny de 1640 va tenir lloc el Corpus de Sang de l'anomenada Guerra dels Segadors, que té un episodi particular i significatiu a Sant Andreu. Es conserven les restes de l'anomenada Capella dels Segadors, l'antiga església de Sant Andreu de Palomar, des d'on s'aixeca el Crist que dona inici a aquesta rebel·lió rellevant per a la història de Catalunya.²³⁴ Però no està protegida, és fora del catàleg de béns patrimonials, per raons que (segons criteri lliure i estrictament personal) no són altres que el pes de la incòmoda història de l'annexió catalana al projecte d'Espanya que acaba de materialitzar el primer rei Borbó. Per una simple raó de maduresa històrica, cal recuperar i fer públic aquest edifici pel valor simbòlic que conté. I seguint el fil patrimonial, l'espai a recuperar és llarg, i important. Però la història sempre maltracta el vençut, el desplaçat, de la mateixa manera que ho fa el progrés amb la memòria creativa que sacrifica per persistir com a idea, i motor de l'evolució més mecànica i implacable, i també destructiva.

Barcelona es tanca dins les muralles per ordre imperial del primer Borbó, i no pot créixer fora d'elles fins que, per acord polític amb l'Estat espanyol, s'estableix enderrocar-les l'any 1853. Així, s'autoritza el projecte de l'Eixample de Macià, per «decret reial», ja que la ciutat no el tria. Es decideix a Madrid. Així, Barcelona obté el perdó monàrquic i pot aspirar a créixer més enllà de forma ordenada, però, a canvi, es mantenen les fronteres administratives dels municipis, que fins l'any 1897 no s'agreguen a la ciutat. És a dir, la

---

234 L'amotinament popular i també militar del Corpus de Sang de la Guerra dels Segadors alça el Crist de Sant Andreu de Palomar enfront dels abusos de la monarquia en el territori català, en paral·lel a altres alçaments a Andalusia i a Portugal, en què el darrer té èxit. Des d'aleshores el Regne de Portugal trenca l'annexió amb l'Imperi espanyol.

història del desmemoriament resultat de les annexions forçades és més complexa del que es creu comunament. Barcelona també ha patit el seu particular procés d'esborrament de la memòria, tal com també l'ha patit Catalunya, i allò que representa, i ha viscut les seves recuperacions particulars, per imperatiu vital. Darrere de cada annexió forçada hi ha una desconexió, amb el passat, i una inflexió que mira al futur. La història oficial, impulsada des de la visió dels cronistes que han resistit el pols pel relat dominant, és plena d'aquesta evidència, en siguem conscients o no. No es tracta només de l'antiga parròquia de Sant Andreu de Palomar; també, en aquest territori, hi ha la història de Santa Eulària, o Eulàlia, que antigament dona sentit a la traça del passeig que més endavant agafa el nom de Fabra i Puig, fent un petit nucli de cases que més endavant el mateix passeig acaba destruint per anar cap a Horta, quan no feia falta posar fi a aquest important conjunt. El passeig es diu, des del seu origen, de Santa Eulària, i el prestigi i l'autoritat dels Fabra i Puig acaba per esborrar-ne el rastre com a raó del passeig, tot i que avui dia es consideri un nom ben arrelat. La precipitació de la indisciplina, o millor dit, adolescent ciència urbanística, fa la resta. Al costat de Santa Eulària es troba la casa o masia de Can Sitjar, on van viure els virreis del Perú, per això el lloc es coneix ara com la plaça del Virrei Amat, que ho commemora. Aquesta casa esdevingué un petit palau al segle XVIII, en què el llinatge dels Rocabertí deixà part de les seves darreres generacions reconegudes per la història. Uns Rocabertí que també van perdre el valor que la història els fa merèixer, resultat del filtre històric dels vencedors i els vençuts.

La llista d'annexions o connexions que cal refer amb el passat és notòria, des de la recuperació de la identitat ara dividida en dos districtes a la de nombrosos nuclis mig esborrats, com el de Santa Eulària. Però també cal afegir-hi el de la Trinitat, dividit per dues vies rodades, la ronda de Dalt i la mateixa avinguda Meridiana, que el separen de Sant Andreu de Palomar i també escapcen el seu territori original. Més enllà, hi ha el lleu record del també territori nobiliari dels Pinós i els Montcada, que amb els Rocabertí esdevingueren pilars de la noblesa catalana, i protegiren no només els catalans, sinó també el projecte cristià de l'Europa medieval. La història està escrita, però desdibuixada, com també ho està la història de la Barcelona del segle XIX i dels nuclis agregats el 1897.

Hi ha múltiples annexions a estudiar, per recuperar els ponts amb el passat. Per reconstruir la memòria. Si no es fa s'acabarà imposant l'actual desmemoriament que es resisteix a refer-se, tot i el destacat reconeixement del valor patrimonial de certs béns, pel bé de la cultura i la idea civilitzadora, i pel dret i el deure d'escoltar certes veus silenciades. Sant Andreu ha fet passos endavant, i Barcelona, però n'ha de fer més, juntament amb altres camins traçats, que només col·lectivament es poden fer forts i dur-nos a un futur creïble i responsable.

Per començar, per combatre la destrucció de la memòria històrica cal seguir treballant des de l'activisme i el voluntariat local i, també, incorporar-hi l'estament acadèmic, segons com malmès per les poderoses forces de la idea de l'esperit de l'època que sempre ha de llaurar el seu espai per fer-se valer, tot i els errors del passat. Es necessiten, tant com es

necessiten la veritat amb l'honestedat, la prudència i la pietat per conuiu en pau. Cal una acció col·lectiva, que tingui una visió universal, en el sentit ampli i més complex imaginable. Cal annexar, unir, els fils del futur incert amb els del passat oblidat, per així recuperar-ne el sentit i comprendre millor cap a on ens dirigim, i decidir cap a on volem anar.

Aquesta annexió inclou treballar activament per donar sentit a un govern metropolità que pugui evolucionar sense la intromissió dels interessos polítics que treballen prioritant les forces del capital, dirigits per l'esperit de l'època que els fa líders i actors del teatre de la vida, mentre s'obliden dels drets i llibertats socials i civils, històrics, dels catalans, com s'obliden de tot allò que els queda lluny o se'ls fa incòmode, o menystenen. És una època pobra en idees, que demana canvis i no se saben trobar. El debat polític està en crisi i la idea de l'ordre geopolític basat en la sobirania dels estats autoreconeguts, que accepta la no ingerència entre ells i alhora tolera l'abús i la deriva autoritària dels líders que en prenen el control, en un comerç global basat en el dret privat en competència que tendeix a actuar de manera compulsiva, destruint la naturalesa, desestabilitzant la pau de moltes regions i urbanitzant el món sense ordre ni concert, sense un projecte volgut de ciutats i territoris explotats, intervinguts, que sigui raonable, negociat, és un debat pobre, ineficaç, manipulador i manipulat per la mateixa ignorància de qui té poder i no té idea de cap a on condueix la seva ignorància, només per persistir, però es dedica a fer veure que ho té controlat.

I per acabar, per combatre la capacitat destructiva de la idea del progrés desarrelat, que fa de les ciutats un estil de vida consumista, asocial, superflu i buit de valors universals, sense història, que és capaç de crear un món ple de diners ficticis als bancs, sota control financer, fent de la idea dels estats una visió perversa dels interessos en competència, mentre fa malbé el patrimoni natural i els ponts amb el passat mutilat, cal annexar la idea d'un altre progrés. Un progrés civilitzador que tingui en compte el dret natural a ser com s'és, com es vol ser i com es vol ser reconegut des de la complexitat de la idea global que aspira a reconèixer-se mútuament. I per això cal la més gran de les annexions, la de la plena llibertat de consciència que ens alliberi de les cadenes de la ignorància.